

POZNÁMKY:

- 1) Zazděných oken si dosud povšiml pouze J. Kuthan, Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století, České Budějovice 1977, s. 191 - 192. Zde uveden i souhrn dosavadní literatury o kostele.
- 2) V tomto krátkém materiálovém příspěvku se nevěnujeme popisu architektonických detailů okének horního patra a portálu lodě, k tomu srov. cit. literatura. Tyto detaily ostatně pokládáme za chronologicky nepřilíš výmluvné.
- 3) Na stejný stavebně technický detail jsme nedávno upozornili u Dolní brány v Domažlicích ze 3. čtvrtiny 13. století (V. Razim, Přemyslovské hradby města Domažlic, ČNM, řada historická 158, 1 až 2, 1989, s. 1 - 27). Důvodem této konstrukce horního patra věže v Čestcích byla přílišná tenkost zdiva předposledního patra a zřejmě také snaha o lepší odolnost proti rezonanci zdiva, způsobovanou pohybem zvonů.
- 4) K Dobříš srov. J. Škabrada - J. Anderle, Příspěvek ke stavebně technické charakteristice románských věží, Muzejní a vlastivědná práce 29, 1991, s. 229 - 234.
- 5) Srov. pozn. 2.
- 6) Dodatečnosti kruchty po severním boku věže a rozšíření pilíře si povšiml již R. Kuchynka, Kostel sv. Jana Křtitele v Čestcích, Method XIX, č. 8, 1893, s. 85 - 86. Novější literatura však tuto důležitou skutečnost nebere v potaz.

ZUR BAUENTWICKLUNG DER ROMANISCHER KIRCHE DER ENTHAPTUNG DES HEILIGEN JOHANNES DES TÄUFERS IN ČESTLICE, BEZIRK STRAKONICE

Die Durchforschung entdeckt mindestens 3 Phasen der Entwicklung der romanischen Kirche. Der Bau, von dem beim mehrmaligen Umbau der Kirche das rechteckige Schiff erhalten blieb, wurde in der 2. Phase über der südwestlichen Schiffecke mit einem Turm versehen, welcher später - noch in der romanischen Zeit - um 2 Stockwerke erhöht wurde. Methodisch bemerkenswert ist die Wirklichkeit, daß der Turm in der ersten Phase mit Fenstern auch an der Nordseite ausgestattet war, zu der offenbar bald ein Dach zum Anliegen kam, das diese Fenster überdeckte. Dasselbe geschah bei der Dacherrhöhung in gotischer Zeit.

ABBILDUNGEN:

1. Südfassade des Kirchenschiffes in Čestlice mit Turm, 1994.
2. Grundriss der Kirche (nach A. Merhaut, frühmittelalterliche Architektur in Böhmen, Prag 1971, s. 110), (revidiert).
3. Schnitt durch den Kirchturm in Ansicht zum Westen. Teilweiseige Arbeitsbemessung mit dem Bandmass vom Autor, 1994.

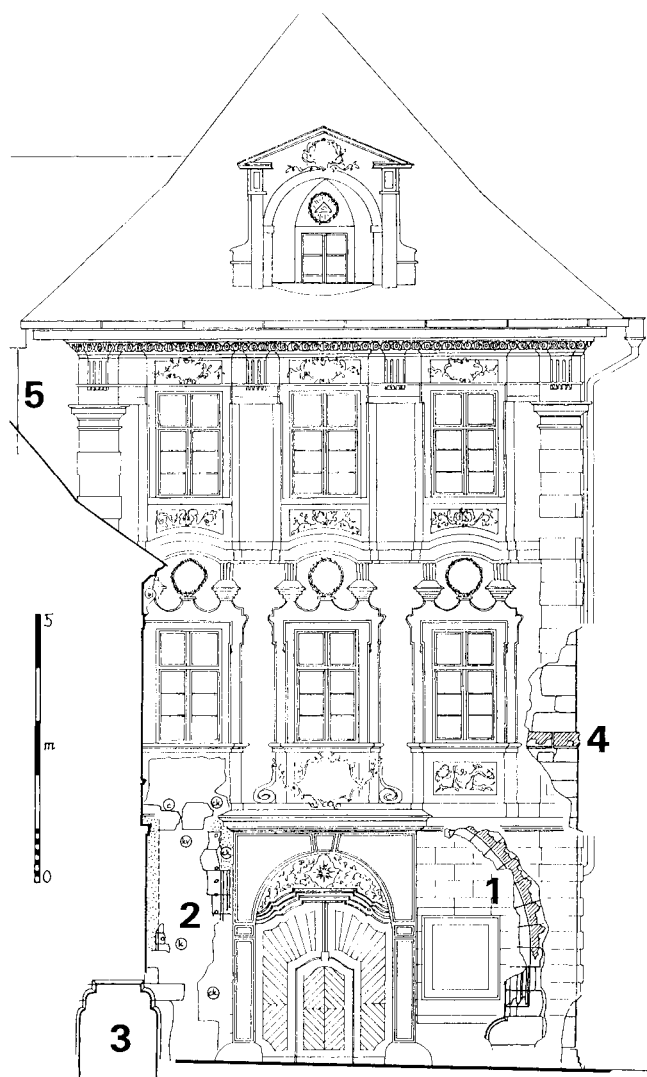
Obr. 1: Praha, dům č. p. 634/I. Nálezy ve východním průčelí. 1 - Fragment ostění okna prvního patra s doplněním prokazatelně části kružby (čárkovanou čarou). 2 - kordonová římsa. 3 - železné kotvy táhel v úrovni stropů barokního prvního patra. 4 - vynášecí oblouky nad neznámými otvory ve stěně přízemí. kv - kvádrové zdivo, k - lomový kámen, ck - smíšené zdivo cihlokamenné, c - zdivo cihelné. Šikmá šrafovka značí odsekané části předstupujících architektonických článků. (Zakresleno do za měření ŠURPMO, doměření nálezů Jan Sommer, 1994.).

GOTICKÉ PRŮČELÍ DOMU Č. P. 634/I V PRAZE

JAN SOMMER

Architektura gotické Prahy byla během pozdějších staletí z valné části likvidována nebo zastřena přestavbami v novém stylu. Pod dnes převažujícím barokním zjevem staroměstských domů jsou teprve v posledních desetiletích odkrývány zbytky vrcholně středověké výstavby, svědčící o vysoké úrovni architektonického členění. Již delší dobu byl také znám pozoruhodný zbytek rozměrného gotického portálu v jižním průčelí domu č. p. 634/I, ležícího na nepravdělné parcele ve východní části bloku staroměstského Ungeltu. Svým delším uličním průčelím se dům obrací k východu, kde vymezuje úzkou uličku před západním ramenem ambitu kláštera u kostela sv. Jakuba. Na jihu s popísaným domem sousedí č. p. 636/I, jehož uliční fronta však o několik metrů ustupuje, uvolňující malé prostranství před vstupem do svatojakubského kostela. Sem se také obrací vstupní průčelí domu č. p. 634/I s velkým barokním portálem, bohatou štukovou výzdobou mezi okny prvního i druhého patra a střešním nástavcem. Vpravo od portálu se v kontaktu s obdélným oknem zachovala podstatná část ostění gotického vjezdu. Jeho úroveň byla vyšší než nívó dnešní ulice. Nad čtvrtkruhovým odrazným patníkem vybíhá profilace ze strmě sklopené horní plochy několikrát téměř neznatelně zalamovaného soklu. Ostění člení hruško-vec a oblouny, jejichž poloha přibližně odpovídá zlomům soklu. V záklenku profilaci obohacovala lišta, podepřená konzolou a posázená kraby. Po odtesání lišty z ní lze sledovat jen těžko rozpoznatelný obrys. Charakteristické je členění záklenku do shodně velikých segmentů, odpovídajících

Obr. 2: Praha, dům č. p. 634/I. Náčrty v jižním průčelí. 1 - Zachovaná část ostění portálu, 2 - pozůstatky dvojice obdélných oken přízemí, 3 - portál sklepa, 4 - kordonová římsa, 5 - kvádrová nároží (zdivo vlevo od spáry pozdější). Ostatní označení dle obr. 1. (Zakresleno do zaměření SÚRPMO, doměření náčrtů Jan Sommer, 1994.).

rytmu krabů. Vrchol záklenku zanikl při vkládání barokní portálové architektury, které musela ustoupit celá levá polovina gotického vjezdu. Zajímavé je, že ostění gotického portálu sestává ze tří různých druhů kamene. Odrazník a dvě další vrstvy jsou vypracovány z velmi pevného tmavě šedého materiálu (pískovec?). Následující blok, na jehož čele byla konzola nesoucí vnější lištu, spolu s prvními čtyřmi segmenty záklenku je vytvořen z pevné opuky. Vrcholová část je pak odlišena extrémně jemnou opukou. Zůstane asi otázkou, šlo-li o výtvarný záměr či o výsledek technické úvahy a volbu materiálu podle velikosti statického namáhání.

V nevelkém úseku zdiva vlevo od barokního portálu se zachovaly zbytky tří otvorů. Zcela vlevo, zčásti zakryt průčelím domu č. p. 636/I vystupuje díl opukového ostění někdejšího vstupu do sklepa. Obdélný otvor, který lze blíže studovat z průřezu pod klenbou jihovýchodní místnosti sklepa, má překlad podepřen dvakrát vykrouženými konzolami. Od prahu klesalo strmé schodiště, po němž lze sledovat jízvu v západní stěně sklepení. Poloze schodiště odpovídá původní luneta ve valené klenbě sklepa, avšak cihlová segmentová klenba nad horní částí schodiště je pozdější. Nevysoko nad portálem sklepa zaznamenáváme na průčelí

Obr. 3: Praha, dům č. p. 634/I. Detail ostění zaniklého gotického vjezdu v jižním průčelí. (Foto Jan Sommer, 1994.)

vlevo od barokního portálu pozůstatky dvou rozměrných oken s profilovaným ostěním, lemovaným řadami otvorů po zapuštění mříží. Ostění jsou velmi poškozená, snad průzkum z interiéru domu č. p. 636/I by přinesl další poznatky. Zatím lze usoudit, že velká okna byla dělena křížem a osvětlovala rozlehlou vstupní halu.

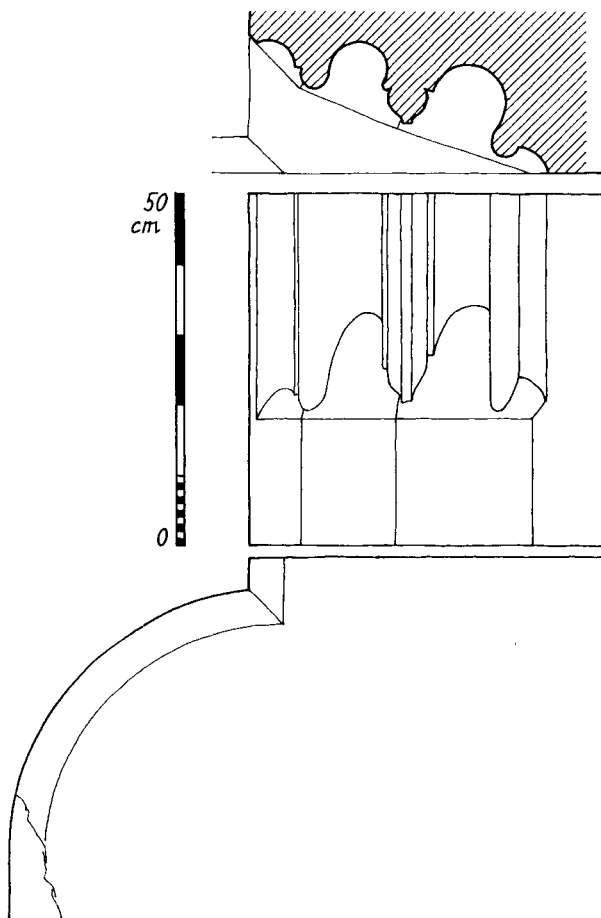
V úrovni stávající podokenní římsy prvního patra se při

Obr. 4: Praha, dům č. p. 634/I. Kvádry jihozápadního nároží s osekanými zbytky kordonové římsy. (Foto Jan Sommer, 1994.)

Obr. 5: Praha, dům č.p. 634/I. Detail ostění zaniklého gotického okna ve východní stěně prvního patra. Hlavice s výběhem kružby. (Foto Jan Sommer, 1994.)

Obr. 6: Praha, dům č. p. 634/I. Profilace ostění zrušeného gotického vstupního portálu a čelní pohled na dolní část ostění. (Zaměření Jan Sommer, 1994.)

kvádrovém jihovýchodním nároží domu nalézá zbytek profilované kordonové římsy. Římsa poněkud překvapivě měla horní plochu vodorovnou a ne střechovitě sklopenou, jak se s tím v obdobné situaci nejčastěji setkáváme. Líc zdiva nad římsou o cca 3 cm ustupuje. Ve výšce druhého patra pod korunou jižní průčelní zdi již nad střechou sousedního domu č. p. 636/I probíhá svislá spára, sledující někdejší jihozápadní nároží, sestavené z kvádrů. Určuje tak rozsah výškově zdůrazněné části domu. Později nadstavěná obvodní zeď jižního křídla domu byla k uvedenému nároží přiložena přes omítky.

Z průzkumu, který před lety prováděl z interiéru sousedního domu č. p. 636/I Jan Muk,¹⁾ víme, že v jižní zdi tohoto původně nižšího jižního křídla se zachovaly pozůstatky rozměrné půlkruhové arkády, vyklenuté z cihel, v níž byla vyzděna tenčí cihlová zeď s charakteristickým pyramidálním seskupením tří nevelkých hrotitých okének. J. Muk proto předpokládal v příslušné části dispozice roubenou komoru. Komora by se nacházela ve zvýšeném přízemí s tím, že bližší představa o komunikačních vazbách je znejasněna četnými přestavbami. Nad úroveň shora zmíněné kordonové římsy J. Muk zachytil vnější část profilace gotického okna prvního patra a z celkových rozměrů vyvodil, že ve zvýšené části domu při jihovýchodním nároží mělo patro tři velká hrotitá okna.

Detailnější poznatky o architektuře prvního patra přinesl nový průzkum ve východní stěně domu, uskutečněný v souvislosti s přestavbou domu v létě roku 1994. Nad barokními okny stávajícího prvního patra byly v rozsahu první a druhé okenní osy od jihu ohledány podstatné části go-

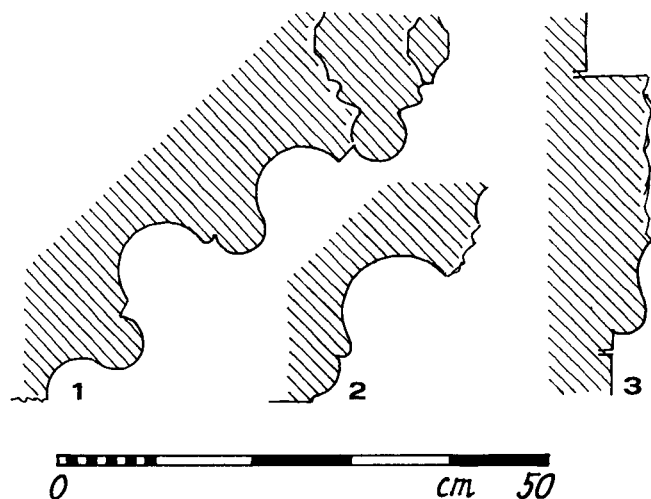

Obr. 7: Praha, dům č. p. 634/I. Stopy členění osekané rámcující lišty zrušeného gotického vstupního portálu. (Zaměření Jan Sommer, 1994.)

tického okna. Složitě komponovaná profilace ostění s trojicí oblounů končila klínovitým vyžlabeným článkem, rámu-jícím světlý otvor. V tomto prutu chybí drážka pro vsazení skla, takže okno se nejspíše uzavíralo zevnitř okenicí. Vnitřní obloun je asi 40 cm pod patou záklenku přerušen štíhlou kalichovitou hlavicí se zbytky volně tvarovaných lekninových lístků, původně seřazených do dvou řad nad sebou. Dole těleso hlavicí ukončoval zaostřený prstenec. Tvar krycí desky po olámání nelze určit. Nad hlavicí se obloun roz-větvil: Jednak stoupal dále přímo spolu s okenním ostěním, jednak - přejímajíc úlohu dělicího prutu kružby - se zakřivil směrem do okenního otvoru. Vnitřní klínovitý profil se také od prutu oddělil a v podobě zaostřených nosů dále zjemnil kresbu zaniklé kružby. Byla zjištěna i vzdálenost vnějších hran ostění 204 cm. Je pravděpodobné, že okno zjištěné J. Mukem v jižním průčelí bylo shodné. Vzhledem k ne-realizovatelnosti sondáží v průběhu obnovy fasád nemohlo již být ověřeno, zda ve východním průčelí byla severním směrem další taková okna. Alespoň pro pozdější orientaci jsou v připojeném pohledu zakresleny zjištěné praskliny ve zdivu nad barokními okny prvního patra. V době dokumentace nálezů v prvním patře byla maltou zaplněna místa narušení omítek ve druhém patře. Pod úrovní parapetu prvního patra byly v lomovém zdivu východního průčelí zjištěny dva vynášecí pasy nad neznámými otvory přízemí. Severovýchodní nároží domu v nynější podobě není původní. Gotické kvádry jsou tu promíšeny s cihlami výšky 6,7 i 8 cm.

POZNÁMKY K DISPOZICI

Jižní průčelí domu bylo nejspíše v celé délce volné. Zřejmě se tu, před vstupem do kostela sv. Jakuba, rozkládalo nevelké prostranství, jehož západní ukončení si zatím nedovedeme představit. Dům se obracel do prostranství před kostelem honosným portálem, jehož úroveň dnes leží asi 30 cm nad ulicí. Je otázkou, jaké byly v okolí domu výškové poměry terénu ve středověku. Podlaha severního ramene ambitu kláštera minoritů v nejtěsnějším sousedství totiž ležela asi o 150 cm níž. Vlevo od portálu bývala dvě velká okna, osvětlující vstupní síň. Pod levým z těchto oken, zčásti zapuštěn pod úroveň terénu, se nalézal vstup do sklepa. Nad touto partií průčelí čněla vyvýšená nárožní část domu, ²⁾ je-

Obr. 8: Praha, dům č. p. 634/I. Detaily architektonického členění zaniklých gotických průčelí. 1 - profilace ostění zrušeného gotického okna ve východní stěně prvního patra, 2 - profilace ostění zrušeného obdélného okna v jižní stěně přízemí, 3 - zachovaná část profilace kordonové římsy. (Zaměření Jan Sommer, 1994).

Obr. 9: Praha, okolí Staroměstského náměstí (č. 63) a kostela sv. Jakuba (č. 65) na tzv. Sadelerově prospektu Prahy z počátku 17. století. (Reprodukce archiv ŠÚPP.)

jíž patro nejspíše členila trojice rozměrných hrotitých oken. Podle výšky zjištěného jihozápadního nároží této věžice předpokládáme, že měla ještě druhé patro. S odkazem na středověké názvy domu zjištěné Tomkem³⁾ musíme předpokládat, že průčelí bylo ještě zdobeno sochami. Srovnání s domem č. p. 605/I u kamenného zvonu je tedy nasnadě. Jestliže byla část domu při klášteře vyhrazena spíše reprezentativním účelům, přilehlá část jižního křídla s vloženým sru-bem zřejmě plnila funkci obytnou. Je otázkou, zda ve východním průčelí bylo v prvním patře jen jediné kružbové okno - pak by se zvýšená část domu omezovala jen na půdorys jihovýchodního sálu sklepení. Pravděpodobnost této představy podporuje nestejná délka trojice souběžných sklepů pod východní částí dispozice. Kdyby měla plnou výšku celá tato partie domu, bylo by její dvorní průčelí řešitelné jen velmi obtížně. Ke skromnější variantě s nárožní věžicí se kloním i přesto, že průzkum sklepů ukázal, že příčky mezi uvedenými sklepy nejsou původní, protože nejdříve všechny tři suterénní sály splývaly prostřednictvím širokých arkád o stlačeném záklenku z lomového kamene. K vyzděním příček asi došlo v souvislosti s klenutím původně plochoštopých sklepů.

K dílčím poznatkům o původní výstavbě, získaným v průběhu opravy, ještě připojme zjištěné kapsy po rozměrných stropních trámech vstupního sálu přízemí. Obdélné otvory zejí ve vnitřním lici východní zdi mezi první a druhou oken-ní osou od jihu prakticky ve shodné výši s konstrukcí stá-vající podlahy prvního patra. Nad podlahou prvního patra v jižní stěně byla dále ověřena existence vnitřní hrany cih-lové arkády, popisované výše v souvislosti s porovnáními J. Muka. (Nevyjadřujeme se zde ke komplikovanému sta-vebnímu vývoji ve středověku, který souvisel s postupným narůstáním dispozice kolem nevelkého kamenného domu, zachovaného dnes v jádru sklepů.)

K ARCHITEKTONICKÉMU ČLENĚNÍ

Kamenická výzdoba domu byla poměrně náročná. Přes značné rozrušení povrchu zdiva se zdá, že podstatné části jižního průčelí věžovité části byly vyzděny z opukových kvádrů. Na východní straně zřejmě na kvádrové nároží již nava-zovalo jen zdivo lomové (podobně tomu bylo i u domu U ka-

menného zvonu). Profily ostění oken i portálu vjezdu jsou velmi složitě utvářeny.⁴⁾ Pracovně řadím vznik zkoumaných částí domu do druhé čtvrtiny 14. století. Je pravděpodobné, že zřízením náročného reprezentačního sídla stavebník⁵⁾ reagoval na nedávno dokončený dům U kamenného zvonu na Staroměstském náměstí a využil přitom výhodnou polohu pozemku před průčelím rozestavěného kostela sv. Jakuba, který Jan Lucemburský tolik významoval.

POZNÁMKY:

- 1) J. Muk, O. Mácha: Praha, dům č. p. 634/I, stavebně historický průzkum. Nepublik. strojopis, SÚRPMO, Praha, 1984. Zde jsou podrobně vypsány údaje ke starší historii domu.
- 2) Snad ji můžeme spojit s věžicí, zaznamenanou před průčelím kostela sv. Jakuba na tzv. Sadelerově prospektu Prahy z r. 1606.
- 3) Cit. v pozn. 1, s. 1. Roku 1425 dům označen jako „domus sculpta“ (dům tesaný), 1426 „ad tres imagines“ (u tří obrazů), 1433 dům „Pehmovský, dříve malovaný“. Základem těchto názvů snad bylo sochařské členění domovní fasády.
- 4) Profilace jižního portálu byla J. Mukovi oporou k zařazení výstavby domu do pokročilé 2. poloviny 14. století. (cit. v pozn. 1, s. 43.)
- 5) V této době dům náležel vynikající staroměstské rodině Hopfnerů (cit. v pozn. 1).

GOTISCHE FASSADE DES HAUSES NR. 634/I IN PRAG

Der Bericht beschreibt die Funde der Überreste einer prunkvollen gotischen Fassade eines Hauses, situiert im Ostteil der Prager Altstadt. Der türmige Echenteil des Hauses betont durch ein grosses Portal und Messwerkfenster erinnert an das berühmte Haus Bei der steinernen Glocke am Altstädter Ring.

ABBILDUNGEN

1. Prag, Haus Konstr. Nr. 634/I. Funde in der Ostfront. 1 - Gewändefragment des Fensters des ersten Stockes mit der Ergänzung des beweissbaren Masswerkteiles (gestrichelte Linie). 2 - Wandgesims. 3 - Zugstange des Ankerseils im Niveau der Decken des ersten Barockstockes. 4 - Tragbogen über unbekannten Öffnungen in der Erdgeschosswand. kv - Bruchstein, ck - gemischtes Mauerwerk Ziegeln Stein, c - Ziegelmauerwerk. Schräge Schraffierung bedeutet abgehauene Teile der vortretenden architektonischer Gliederung (Eingezeichnet in die Bemessung SÚRPMO. Nachmessung der Funde Jan Sommer, 1994).
2. Prag, Haus Konstr. Nr. 634/I. Funde in der Südfront. 1 - Erhaltener Teil des Portalgewändes. 2 - Überreste eines länglichen Fensterpaares des Erdgeschosses. 3 - Kellerportal. 4 - MauerGESIMS. 5 - Quaderdecke (das spätere Mauerwerk links von der Fuge). Übrige Bezeichnung nach Abb. 1.
3. Prag, Haus Konstr. Nr. 634/I. Gewändedetail der untergegangenen Einfahrt in der Südfront. (Lichtbild Jan Sommer, 1994)
4. Prag, Haus Konstr. Nr. 634/I. Quader der Südwestecke mit abgehauenen Überresten des Wandgesimses. (Lichtbild Jan Sommer, 1994)
5. Prag, Haus Konstr. Nr. 634/I. Gewändedetail des untergegangenen gotischen Fensters in der Ostwand des ersten Stockes. Kapitell mit Auslauf des Masswerks. (Lichtbild Jan Sommer, 1994)
6. Prag, Haus Konstr. Nr. 634/I. Gewändeprofil des abgeschafften gotischen Eintrittsportals.
7. Prag, Haus Konstr. Nr. 634/I. Spuren der Gliederung abgehauener Rahmenleisten des zerstörten gotischen Eintrittsportals. (Bemessung Jan Sommer, 1994.)
8. Prag, Haus Konstr. Nr. 634/I. Details der architektonischer Gliederung der untergegangenen gotischen Front. 1 - Gewändeprofil des zerstörten gotischen Fensters in der Ostwand des ersten Stockes. 2 - Gewändeprofil des abgeschafften länglichen Fensters in der Südwand des Erdgeschosses. 3 - Erhaltener Profiltail des Wandgesimses. (Abmessung Jan Sommer, 1994)
9. Prag, Umgebung des Altstädter Rings (Nr. 63) und der St. Jakobskirche (Nr. 65) auf dem sogenannten Sadelerprospekt von Prag aus dem Anfang des 17. Jahrhunderts. (Reproduktion Archiv SÚPP)

GOTICKÉ NÁSTĚNNÉ MALBY V KOSTELE SV. PETRA A PAVLA V ŘÍČANECH U PRAHY

PAVEL KROUPA, JAROSLAVA KROUPOVÁ

Kostel sv. Petra a Pavla v Říčanech u Prahy je dodnes dominantou města. Ve svém stavebním organismu obsahuje středověké jádro, sestávající z torza původní věže¹⁾ a části obvodové zdi s lomeným portálem. Tyto partie dnes tvoří jižní bok kostela. Gotický kostel byl výrazně upraven v roce 1719 a v době pozdější. Jeho vnější výraz je dnes bez významnějších architektonických hodnot. Nelze samozřejmě vyloučit, že ve zdivu dnešního kostela jsou obsaženy další, doposud nepoznané středověké konstrukce. Nástěnné malby pokrývají stěny a klenbu přízemí bývalé věže. Přízemní prostora je zaklenuta jedním polem křížové žebrové klenby a byla původně průchozí ve směru sever - jih. Nástěnné malby byly objeveny v šedesátých letech tohoto století (ing. arch. O. Rada) a v průběhu let 1966 - 1968 byly Fr. Makešem a J. Toroněm restaurovány.²⁾ Je pozoruhodné, že do dnešního dne nebyl u tohoto významného cyklu nástěnných maleb proveden podrobný ikonografický a slohový rozbor. Autoři tohoto článku podrobili heuristickému zkoumání dostupnou literaturu a dospěli v této věci k negativnímu zjištění.³⁾

Z ikonografického hlediska nástěnné malby nevybočují z běžného rámce středověkých témat. Klenební kápě jsou pokryty symboly čtyř evangelistů. Do pole severního je umístěn lev (sv. Marek), do jižního anděl (sv. Matouš), do východního býk (sv. Lukáš) a do západního orel (sv. Jan). Symboly jsou znázorněny z profilu nebo ze tříčtvrtečního pohledu (anděl) a jsou opatřeny nápisovými páskami. Vždy dva naproti sobě umístěné symboly mají barevně shodná křídla (zelená nebo červená). Postavy jsou na okrovém pozadí se zelenými hvězdami.

Dvě protilehlé stěny jsou rozděleny vodorovně na dvě části. V horním poli západní stěny je znázorněna scéna umučení deseti tisíc mučedníků. V levé části pole je patrná skupina stojících postav v dlouhých přepásaných rouchách. Zdá se, že postavy hledí směrem vzhůru ke dvěma vznášejícím se andělům v horní části pole uprostřed. Jedna z postav drží oválný štít dělený křížem na čtyři pole. V pravé dolní části pole leží postava v kněžském rouchu. Nad ní je klečící postava, která drží ležícího pravíci za ruku, levici má vztyčenou (napřaženou). Mohlo by zde jít o popravu arcibiskupa ze Seleukie - Ktesiphonu, popsanou v tzv. Dominikánské legendě z Arménie, rozšířené ve 13. století. V pravé části pole vedle a nad ležící postavou je řada nahých těl, z nichž některá jsou nabodnutá na trnové pruty.

Vůdce 10 000 mučedníků Achatius náleží ke čtrnácti svatým pomocníkům. Naskytá se otázka, zda postavy v dolním pásu západní stěny neznázorňují další ze čtrnácti svatých pomocníků. Jde zejména o druhou postavu zleva, která by mohla být ztotožněna se sv. Dorotou, a dále o stojící figuru v pravé polovině pásu, kterou by bylo možno vykládat v souvislosti výše uvedené jako P. Marii s dítětem.

Nejčitelnější je výjev v pravé části pásu, který sestává ze dvou naproti sobě stojících (?) skupin postav s nimby. V levé skupině je celkem osm (?) postav, v pravé jsou snad postavy tři. Uprostřed mezi oběma skupinami je nezřetelná